

FONOTAKTIKA

- Část fonologie zabývající se syntagmatickými vlastnostmi fonologických segmentálních jednotek (segmentů)

Dva druhy jazykových prvků:

Jazyková promluva má dvě stránky (= dvě úrovně popisu):

Segmentální „taktický“

- promluvu lze rozdělit na posloupnost segmentů
- segmenty mají víceméně pevné hranice (= jsou diskrétní)
- segment může být rozdělen na posloupnost menších segmentů

Suprasegmentální (prozodický) „para-taktický“

- jevy, které se vážou na soubory segmentů
- nemusí mít jasně stanovitelné hranice, mohou mít kontinuální (nediskrétní) povahu
- obvykle nejdou rozdělit na menší části

VZTAHY MEZI JAZYKOVÝMI JEDNOTKAMI

paradigmatické	×	syntagmatické
bud'/anebo	×	a zároveň
neuspořádané	×	uspořádané
(symetrické)		(symetrické)

[lɛs]

[pɛs]

[jɛs]

NEUSPOŘÁDANÉ × USPOŘÁDANÉ SYSTÉMY

	Neuspořádaný systém	Uspořádaný systém	Suprasegment. systém	
Figury	Fonématica	Fonotaktika	Prozódie (para-fonotaktika)	Fonologie
Znaky	Morfologie	Syntax	Větná úroveň	Gramatika

Segmentální úroveň	Suprasegment. úroveň
--------------------	----------------------

Fonotaktika = „fonologická syntax“

ÚKOLY A ZÁJMY FONOTAKTIKY

- Popsat pravidelnosti a omezení v **distribuci** (výskytu) fonémů a v jejich vzájemných **kombinacích** v konkrétních jazycích
- Vysvětlit, proč tyto pravidelnosti a omezení existují (artikulační, percepční, historické důvody, příznakovost)
- Srovnat různé jazyky a odhalit, co mají společného a čím se liší + otázka, zda to vůbec jde

Konkrétní fonotaktické problémy:

- Určit, které kombinace jsou (i) možné/přípustné, (ii) nemožné/nepřípustné a (iii) potenciálně možné
- Stanovit frekvenci výskytu různých kombinací a struktur
- Popsat strukturu jednotek vyššího řádu (než segment) (slabiky, morfému, slova, syntagmatu atd.)
- Určit, jak jednotky vyššího řádu dělíme na menší jednotky („problém slabikování“)

- Korelovat fonotaktické vlastnosti s jinými vlastnostmi a určit, jaké vlastnosti to mohou být
 - a) fonologické vlastnosti
 - fonematika (velikost inventáře fonémů)
 - prozódie (tóny, přízvuk)
 - kompenzace nebo podpoření komplexnosti?
 - b) gramatické/sémantické/lexikální vlastnosti
 - např. typy jazyků (flektivní, aglutinační atd.), slovní druh (ohybný × neohebný), kořen × afix
 - c) historické (diachronní) vlastnosti
 - domácí × přejaté výrazy, přejatá slova podle stáří

d) kvantitativní vlastnosti

např. frekvence slov, ale také třeba počet mluvčích

e) mimojazykové vlastnosti

geografie:

jednoduchá slabičná struktura → jižní a střední Amerika

ekologické faktory:

např. klima → teplé klima, více slabik CV

hustota vegetace → větší hustota zalesnění,
jednodušší slabičná struktura

DŮLEŽITOST A VYUŽITÍ FONOTAKTIKY V PRAKTICKÉM ŽIVOTĚ

- Porozumění jazykům
- Tvorba nových slov (např. názvů výrobků)
- Kódování, šifrování včetně rozluštění písem starých jazyků
- Automatická identifikace (detekce) jazyků nebo typů slov
- Výuka cizích jazyků
- Tvorba těsnopisu

METODY A PŘÍSTUPY UŽÍVANÉ VE FONOTAKTICKÝCH ANALÝZÁCH

- Sběr dat a ověřování hypotéz: korpusy × experimenty
- Vyhodnocení a prezentace dat: kvalitativní (grafy, schémata, výčty...) × kvantitativní (statistika, četnost, frekvence...)
- Platnost závěrů a teorií: univerzální × jazykově specifická pravidla a zobecnění

DATABÁZE S FONOTAKTICKÝMI INFORMACEMI

a) Srovnávací (mezijazykové)

ULSID (UCLA Lexical and Syllabic Inventory Database)

- nedostupná, ale popsána v Rousset, Isabelle. 2004. *Structures syllabiques et lexicales des langues du monde*. Nepublikovaná disertace. <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00250154/document>
- 14 (resp. 15) jazyků, obsahuje informace o slabičné struktuře
- navazuje na UPSID (*UCLA Phonological Segment Inventory Database*, viz <http://web.phonetik.uni-frankfurt.de/upsid.html>, 451 jazyků, Ian Maddieson)

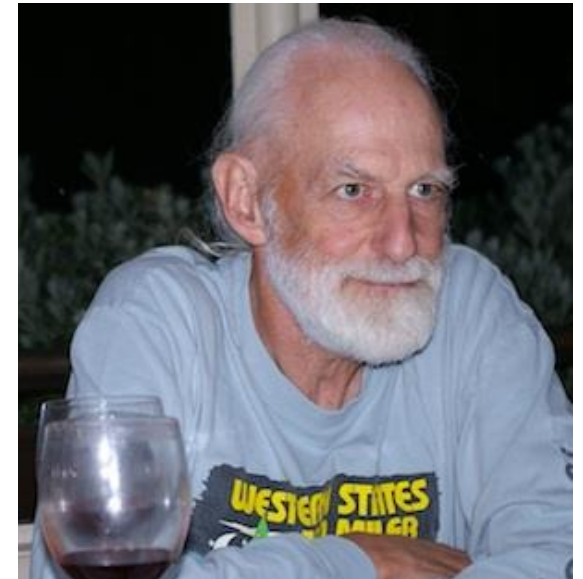
WALS Online (World Atlas of Language Structures)

- <https://wals.info>
- informace o slabičné struktuře 486 jazyků (Ian Maddieson)
- vzorek 100 jazyků analyzován v Gordon, Matthew. 2016. *Phonological Typology*. Oxford University Press.

LaPSyD (Lyon-Albuquerque Phonological Systems Database)

- <http://www.lapsyd.ddl.cnrs.fr/lapsyd/index.php>
- v současnosti 625 jazyků včetně češtiny
- informace o inventáři fonémů a slabičné struktuře
- základ tvoří Maddiesonova databáze

Ian Maddieson (*1942–) →

World Phonotactics Database (2013)

- informace o fonotaktice více než 2 000 jazyků
- již nedostupná, ale některé údaje jsou v Gordon, Matthew. 2016. *Phonological Typology*. Oxford University Press.

b) Konkrétní jazyky (příklady)

Phonological Corpus of Czech (2016–)

- <http://www.ujc.cas.cz/phword>
- více než 460 000 českých slov ve fonetické a fonologické transkripci rozdělených na slabiky
- lexikální část: slova z hlavních výkladových slovníků češtiny + databáze výrazů propriální a terminologické povahy (názvy obcí a jejich částí, pomístní jména, nejfrekventovanější křestní jména a příjmení, názvy hradů a zámků, zoologické a botanické názvy)
- součástí dvě databáze: *Fonologická databáze domácích slov* (cca 33 tis. slov) a *Fonologická databáze přejatých slov* (cca 36 tis.)
- textová část: texty (beletrie) + slovní tvary z Českého nár. korpusu

PhonItalia: A phonological lexicon for Italian (2013–)

- <http://www.psy.plymouth.ac.uk/research/jgoslin/phonitalia/>
- 120 000 slovních tvarů ve fonologickém přepisu, rozděleny na slabiky